

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Ragnar Nurkse valitsemise ja innovatsiooni instituut

Helin Roskrut

**EESTI UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKA RAKENDAMINE
ÜLDHARIDUSKOOOLIDE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Ly Looga, MA

Tallinn 2014

Deklareerin, et käesolev magistritöö,
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel
ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Autor Helin Roskrut

“ ..... “ 2014

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja Ly Looga, MA

“ ..... “ 2014

Kaitsmisele lubatud “ ..... “ 2014

Avaliku halduse magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees
vanemteadur Veiko Lember

LÜHIKOKKUVÕTE

Uimastite tarvitamine noorte seas on muutumas üha populaarsemaks. Uuringud on välja toonud, et Eestis on uimastitarbijate arv pidevas tõusutrendis ning eriti muret tekitav on asjaolu, et uimastite esmastarbijate vanus on pidevas languses. Sellest tingituna on oluline läbi viia võimalikult mõjusat esmast ennetustegevust. Suurele hulgale noortele pääseb ligi koolide vahendusel, mistõttu koolipõhised ennetusprogrammid on olulised ning see paneb aluse magistr töö eesmärgile, milleks on uurida uimastihariduse õpetamise olukorda Eesti üldhariduskoolides. Töö teoreetilise raamistiku moodustab koolipõhiste uimastiennetusprogrammidega seotud rahvusvaheline kirjandus, mis toob välja nende programmide peamised tugevused ja nõrkused. Empiiriline osa on lahendatud kasutades kvalitatiivset uurimismeetodit. Uuritud on valdkonda puudutavaid dokumente ning läbi on viidud intervjuud Tartu üldhariduskoolide õpetajatega, kes õpetavad inimeseõpetust. Uuringust selgus, et uimastihariduse mõjustamiseks tuleb läbi viia parendusi.

Võtmemõisted: esmane ennetamine, koolipõhised uimastiennetusprogrammid, uimastiharidus

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	6
1. SISSEJUHATUS UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKASSE	8
2. UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKA RAKENDAMINE KOOLIDES.....	10
2.1. Probleemi suurus ja ennetusprogrammide olulisus	10
2.2. Kooli uimastiennetusprogrammide mõjususe	11
2.3. Õpilaste eripärad ja kõrge riskirühma noored	13
2.4. Vanuseline sobivus	14
2.5. Grupi suurus ja ajaline kestvus	14
2.6. Kasutatavad meetodid.....	15
2.7. Läbiviijate ettevalmistus.....	16
2.8. Hindamine ja kooli kaasatus.....	16
3. EESTI ÜLDHARIDUSKOOLIDES UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKA RAKENDAMINE	18
3.1. Uurimismeetod	18
3.2. Eesti uimastipoliitika lühiülevaade.....	19
3.3. Eesti üldhariduskoolide uimastiennetuspoliitika analüüs.....	20
3.3.1. Uimastihariduse olulisus ja mõjususe	20
3.3.2. Õpilaste eripärad ja kõrge riskirühmaga noored	21
3.3.3. Vanuseline sobivus.....	23
3.3.4. Grupi suurus ja ajaline kestvus.....	24
3.3.5. Kasutatavad meetodid	26
3.3.6. Läbiviijate ettevalmistus	27
3.3.7. Hindamine ja kooli kaasatus	28
3.4. Peamised järeldused	29
3.5. Soovitused	31
KOKKUVÕTE.....	33
SUMMARY	35

KASUTATUD KIRJANDUS	37
LISA 1. INTERVJUEERITAVATE ANDMED	42
LISA 2. INTERVJUU KÜSIMUSED	43
LISA 3. UIMASTIHARIDUSE KÄSITLEMINE INIMESEÕPETUSE TUNDIDES	45

SISSEJUHATUS

Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskuse uuring tõi välja tõsiasja, et teistes Euroopa Liidu riikides jääb süstivate narkomaanide arv ühe kuni viie juhtumi piiresse, siis Eestis on see arv 15 juhtumit 1000 elaniku kohta¹, mis on erakordselt kõrge ja viitab probleemile meie ühiskonnas. Lisaks sellele leitakse, et Eestis uimastitarvitajate arv iga aasta suureneb ja nooreneb, mis on kaasa toonud asjaolu, et uimastite esmatarbivate vanus on languses², seda tõestab fakt, et 40% süstivatest narkomaanidest on just noored (Žuravljova, 2013). Meditsiini- ja politseistatistika andmetest selgub, et Eestis on illegaalsete narkootikumide tarvitamine kasvanud just noorukite seas³, mistõttu leitakse, et Eesti õpilased tarvitavad illegaalseid narkootikume rohkem võrreldes teiste Euroopa Liidu liikeriikidega (Krassilnikova, Rand 2006, 11). Uuringud, mis on läbi viidud koolinoorte seas, on välja toonud tõsiasja, et uimastitega katsetamine saab alguse tavaliselt just teismeeas (Allaste 2008). Siit lähtuvalt peetakse vajalikuks läbi viia uimastite ennetamist koolides.

Narkomaania tekke põhjuseid (näiteks vaesus, tõrjutus, eakaaslaste surve, probleemid perekonnas, laialdane kättesaadavus) on mitmeid, mis teeb ennetamise keeruliseks, sest arvestada tuleb erinevate aspektidega. Ennetusprogrammide läbiviimine on oluline, sest esmane ennetamine on kõige olulisem, kuna ennetustegevus on palju edukam kui hilisemad raviprogrammid (Baer et al., 1990, 447). Tulenevalt sellest on tekkinud vajadus rakendada mõjusaid ennetusmeetmeid (Crusto et al., 2003, 449). Ennetustöö on erinevate inimeste ühise tegutsemise tulemus, mille soovitud eesmärk on uimastite tarvitamisest loobumine (Stel, Voordewind 2001, 37).

Esmastasandi ennetustöö eesmärgiks on sekkuda enne terviseprobleemide teket, mistõttu ennetustöö on suunatud sihtgrupi käitumise ja arvamuste mõjutamisele (*Ibid.*, 37). Kuna

---

¹ EMCDDA 2004, Country overview: Estonia.

² Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012, 1.

³ *Ibid.*, 1.

noores eas on kergem kujundada tervislikke harjumusi ja eluviise, siis selle tasandi prioriteetseks grupiks on just lapsed ja noorukid (Kariis 1998, 32). Suurele hulgale noortele pääseb ligi koolide vahendusel ning seetõttu on väga oluline läbi viia uimastite ennetustööd koolides.

Koolides läbiviidavad ennetusprogrammid kuuluvad esmatasandi tegevuste hulka, mis tähendab, et tegevus on suunatud inimestele, kes ei ole veel uimasteid tarvitanud (Kariis 1998, 32). Narkomaania ennetustegevus on integreeritud koolide õppekavadesse, sest noorte hoiakuid, norme ja käitumist on võimalik kujundada vaid süstemaatilise tööga. Oluline on arendada „ei“- ütlemise oskust, tõsta enesehinnangut ning arendada väärtushinnanguid, hoiakuid ja uskumusi, mis on seotud tervisega. (Sotsiaalministeerium, 2013)

Käesolevas magistritöös uuritakse uimastite ennetuspoliitikat kui ühte uimastipoliitika osa ja selle rakendamist üldhariduskoolides. Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas viiakse ellu ennetustööd koolides. Eesti üldhariduskoolides on peamiseks uimastite ennetamise meetmeks uimastihariduse õpetamine, mis on integreeritud inimeseõpetuse õppekavva. Ka kõik uimastivastased projektid, mis on suunatud koolidele, tulenevad inimeseõpetuse tunni raames. Magistritöö eesmärgist tulenevalt on töö uurimisküsimuseks, milline on uimastihariduse õpetamise olukord Eesti üldhariduskoolides?

Töö koosneb teoreetilisest ja empiirilise analüüsi osast. Teoreetiline osa koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk toob välja üldise ülevaate ennetuspoliitikast, mis on üheks osaks uimastipoliitikast. Teine peatükk jaguneb kaheksaks alapeatükiks, mille peamiseks eesmärgiks on selgitada koolipõhiste uimastiennetusprogrammide tugevusi ja nõrkusi, tehes seda struktureeritult.

Töö empiirilises osas kirjeldatakse ja analüüsitakse Eesti uimastite ennetuspoliitikat üldhariduskoolides. Analüüsi raames on intervjueritud 11 Tartu linna üldhariduskooli õpetajat, kes õpetavad inimeseõpetust. Analüüs põhineb teooria osas välja toodud kaheksale kriteeriumile: probleemi suurus ja uimastihariduse olulisus; uimastihariduse mõjus; õpilaste eripärad ja kõrge riskirühmaga noored; vanuseline sobivus; grupi suurus ja ajaline kestvus; kasutatavad meetodid, läbiviijate ettevalmistus; hindamine ja kooli kaasatus. Nimetatud kriteeriume analüüsitakse teooria ja Eesti juhtumi valguses ning seejärel tuuakse välja peamised järeldused. Magistritöö empiiriline osa lõpeb ettepanekutega koolides läbiviidava ennetustöö parendamiseks.

1. SISSEJUHATUS UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKASSE

Uimastipoliitika all mõeldakse riigi ja valitsusasutuste püüet mõjutada illegaalsete psühhoaktiivsete ainete kasutamist ja kasutamise tagajärgi, kasutades selleks erinevaid norme ja tegevusi⁴. Täpsemalt selgitades mõistetakse uimastipoliitika all riigi tegevusi illegaalsete uimastite tarbimise ennetamisel ja kontrollimisel, kui ka ravi ja rehabilitatsiooni (Lagerspetz 2005, 95). Babor et al. (2010, 101) jagavad uimastipoliitika viieks valikuvõimaluse kategooriaks, mis täidavad väga paljude riikide uimastipoliitika tegevusi: esmane ennetamine; teenused kroonilistele narkomaanidele; narkootiliste ainete leviku kontrollimine; regulatsioonid ja määratud režiimid; kriminaalkaristuste kasutamine.

Uimastipoliitikast rääkides on oluline eristada kahte mudelit, mida riigid järgivad. Uimastivaba ühiskonna ehk repressiivse uimastipoliitika mudeli ideeks on ära hoida ebaseaduslike narkootikumide kasutamist karistamise abil ehk kõikide illegaalsete uimastite kasutamine on kriminaalselt karistatav, samas kahjude vähendamise mudel on repressiivse mudeli vastand, mis on leebem ning püüab läheneda probleemidele teistsuguste meetoditega, näiteks tagajärgede minimaliseerimine nii narkootikumide kasutajale, tema perekonnale kui ka tervele ühiskonnale (Sarvanti 1997, 201-202).

Käesolev magistritöö keskendub eelkõige uimastipoliitika esmasele ennetamisele, mis on ennetuspoliitika osa, mille eesmärgiks on hoiakute muutmine, tervise parandamine ja uimastite tarvitamise ärahoidmine/vältimine⁵. Üldjoontes on ennetuspoliitika kujundajate ühiseks eesmärgiks ennetada illegaalsete uimastite kasutamist (Babor et al., 2010, 105). Ennetuspoliitika seisukohalt on oluline sõnastada täpne ennetustöö strateegia, mis pööraks tähelepanu piiratud ajahulgale ja geograafilisele ulatusele (Stel, Voordewind 2001, 36-39). Ennetuspoliitika raames on kõige tavalisemateks programmideks info jagamine, veenmistehnika kasutamine ja alternatiivsed tegevused, milleks on näiteks koolipõhised

---

⁴ Eesti inimarengu aruanne 2002, 35.

⁵ Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012, 9.

programmid, perekondlikud või ühiskondlikud tegevused, massimeedia kampaaniad (Babor et al., 2010, 101).

Rahvusvaheliselt jaotatakse uimastiennetus enamasti kolmeks tasandiks: esmastasand, sekundaarne ja tertsiaalne. Esmastasand ehk primaarne tasand on kõige üldisem, millesse on kaasatud kogu elanikkond. Selle tasandi tegevus on suunatud inimestele, kes ei ole veel uimasteid tarvitanud. Kuna noores eas on kergem kujundada tervislikke harjumusi ja eluviise, siis selle tasandi prioriteetseks grupiks on lapsed ja noorukid. (Kariis 1998, 32) Esmastasandi ennetustöö eesmärgiks on sekkuda enne terviseprobleemide teket, mistõttu ennetustöö on suunatud sihtgrupi käitumise ja arvamuste mõjutamisele (Stel, Voordewind 2001, 37). Esmane ennetamine, näiteks ennetustöö koolides, on sealjuures aga kõige olulisem, kuna ennetustegevus on palju edukam kui raviprogrammid (Baer et al., 1990, 447). Kõige traditsioonilisemad lähenemisviisid veenmaks inimesi uimasteid mitte-tarbimast on näiteks informatiivsed koolitunnid (Andreoli et al., 2009, 96). Ennetustöö teoreetilise aluse kohaselt on kõige lihtsamaks vormiks klaasiruumis tekitada otseste ja kaudsete vahendite kaudu õhkkond, mis mõistaks narkomaania hukka, mistõttu on noorel inimesel tulevikus lihtsam narkootikumide tarbimist vältida, kui ta peaks sattuma uimastitarbimise olukorda (Donaldson 1995, 801-802).

Sekundaarse ehk teisene ennetustegevuse tasand keskendub inimestele, kes on juba uimastitest sõltuvuses ning selle tagajärjel on tekkinud tervise- või sotsiaalprobleemid, mistõttu selle tasandi eesmärgiks on uimastite tarvitamise vähendamine ning sõltuvusest vabanemine (Žuravljova, 2013). Teisese tasandi ennetustöö eesmärgiks on juba areneva, ent mitte kliinilisest läbipaistva haiguse avastamine ja sellele vahele sekkumine, mis aitaks haiguse prognoosi paremaks muuta (Stel, Voordewind 2001, 37).

Kolmandane ehk tertsiaaltasandi eesmärgiks on kahjude vähendamine, sest see tasand keskendub inimestele, kellel on narkootikumisõltuvus välja kujunenud (Žuravljova, 2013). Siinkohal ennetus tähendab haiguse ravi, tervisliku seisundi halvenemise või sotsiaalse allakäigu peatamist, kuritegevuse ennetamist ja haiguste (nt. AIDS) ärahoidmist, mis kaasneb narkomaaniaga (Kriis 1998, 33). Kolmanda tasandi ennetustöö toimub koostöös raviasutustega, mille eesmärgiks on uue haigushoo vältimine või sümptomite piiramine võimalikult vara (Stel, Voordewind 2001, 36).

2. UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKA RAKENDAMINE KOOLIDES

2.1. Probleemi suurus ja ennetusprogrammide olulisus

Uimastite kasutajateks langeb üha enam noorukeid, mis on seletatav uue elustiili kujunemisega, iseseisvumisega ja uute sõprade tekkimisega (Botvin, Griffin 2007, 607-609). Ka McCrystal ja Winning (2009, 341-342) toovad oma artiklis välja, et 21. sajandil on ühiskonnas üks peamisi probleeme noorte seas üha suurenev uimastite kasutamine ja kuritarvitamine, mistõttu on uimastiharidus nüüd osa koolide õppekavast ning see kuulub tervise ja sotsiaalhoolekande kasvatuse alla. Uimastiharidus hõlmab endas uimastialaste teadmiste edasiandmist, negatiivsete hoiakute kujundamist ning sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamist ning selle peamine eesmärk on vähendada uimastite tarbimist noorukite seas ning seeläbi loodetakse vähendada tarbimist kogu ühiskonnas (Põiklik, 2011). Siit järeldub, et uimastiharidust peetakse väga oluliseks instrumendiks võitlemaks uimastitarvitamisega noorte seas. Seega on väga oluline, et uimastihariduse õpetamine oleks mõjus.

Narkomaania ennetuslikest programmidest on kõige laialdasemalt levinud esmane ennetustöö koolides (Donaldson et al., 1996, 869). Esmane ennetustöö koolides on populaarne, kuna peetakse oluliseks vältida väga vara mõnuainete pruukimist laste ja noorukite seas, sest see mõjutab oluliselt mõnuainete jätkuvat tarvitamist vanemas eas (Kandel, 1982; Robins & Pryzbeck, 1985 viidatud Donaldson et al., 1996, 869). Seega võime eeldada, et mõjus ennetustöö koolis vähendab uimastite tarvitamist või proovimist noorukite seas. Ka Newton et al. (2012, 373) toovad oma artiklis välja, et koolides ennetustöö programmid on ideaalsed, kuna need aitavad tagada juurdepääsu noortele, kes on ühiskonnas kõige mõjutatavamad ning oluline on, et ennetustöö jõuaks noorteni enne narkootikumide kasutamise probleemide tekkimist. Seega siit järeldub, et mida vanemas eas nooruk mõnuainet proovib, seda suurem on tõenäosus, et mõnuaine tarvitamine ei saa sõltuvuseks ning kõige kergem viis noorukitele lähenemiseks on kasutada programmide läbiviimist just koolides. Samuti Botvin (2000, 887) toob välja positiivse joonena selle, et koolide ennetusprogrammide sihtgrupiks on väga suur

hulk noorukeid. Mitmed uuringud on näidanud, et paljud noored on proovinud või juba tarvitavad narkootikume ning seetõttu on programmide vajalikkus koolis põhjendatud (Cuijpers 2002, 1010). Lisaks sellele, et kooliprogrammide abiga on võimalik ligi pääseda paljudele õpilastele, loetakse programmide tugevuseks ka, et seda on suhteliselt lihtne lülitada kooli tunniplaani kohustusliku osana (Mazerolle et al., 2008, 260). Mida varem ennetamise strateegiad rakendatakse, seda tõenäolisemalt on nad mõjusamad ning sel põhjusel on just koolid need, kus on otstarbekas hakata ennetusprogramme läbi viima (McCrystal, Winning 2009, 342-343). Koolide ennetusprogrammid on keskendunud ära hoidmaks varajast narkootikumide tarvitamist. (Botvin 2000, 887). Eelneva põhjal võib öelda, et uimastiennetusprogrammide kasutamine koolides on üheks parimaks viisiks võitlemaks uimastite tarvitamisega just noorte hulgas.

Koolide ennetusprogrammid on populaarsed, kuna väidetavalt on nende kasu kaks korda suurem kui kulud (Mazerolle et al., 2008, 259). Samas leiavad Boxmeyer et al. (2007, 597) oma artiklis, et ennetusprogrammide läbiviimise probleemid on seotud suurte kuludega indiviididele, perekondadele, haridussüsteemile ja laiale ühiskonnale. Siinkohal ei ole mõistlik mõelda programmide kuludele vaid hoopiski tulemustele. Kogu ühiskonna jaoks on ülimalt oluline ära hoida uimastite tarvitamist ning antud valdkonna puhul ei tohiks kulud osutada tähtsamaks kui planeeritavad tegevused. See tähendab, et programmi planeerimisel ei tohiks rahaliste ressursside pealt kokku hoida, sest kõige olulisem on siiski programmi kvaliteet ja selle mõjususe aste.

2.2. Kooli uimastiennetusprogrammide mõjus

Teadusartiklitest on võimalik välja tuua mitmeid plusse, miks on uimastiennetusprogrammide koolisüsteemi lülitamine kasulikum võrreldes teiste preventsiionipoliitika võimalustega. Leitakse, et koolid on heaks platvormiks ennetustöös, kuna see võimaldab ligi pääseda väga suurele hulgale noortele (Mazerolle et al., 2008, 259-260). Lähtudes ka eelnevast peatükist võime öelda, et koolipõhiste uimastiennetusprogrammide loomisel lähtuti asjaolust, et selle abil on võimalik puudutada kõiki kooliealisi õpilasi, samas võib see osutada ka miinuseks, sest programmi koostamisel tuleb arvestada väga suure sihtgrupiga.

Uimastiennetusprogrammid võivad olla erinevat laadi tulenevalt teavitustöö sihtgrupist ja eesmärkidest. Koolipõhiste uimastiennetusprogrammide puhul on oluliseks eesmärgiks nende mõjusust. Mitmed uuringud on kinnitanud koolipõhiste uimastiennetusprogrammide mõjusust (Botvin et al., 2001, 10; Caulkins et al., 2004, 86; Cuijpers 2002, 1010; Dusenbury, Falco 1995, 424). Samas leiavad Newton et al. (2012, 373), et koolipõhised uimastiennetusprogrammid on kasulikud, mis aga ei tähenda seda, et nad oleksid tingimata mõjusad. Gottfredson ja Wilson (2003, 27) on arvamisel, et vaid mõned koolipõhised uimastiennetusprogrammid on mõjusad ning on juhtumeid, kus kasutusel olevad populaarsed programmid ei olegi mõjusad (Gottfredson et al., 2001, 267). Programmi mõjusust sõltub konkreetsest programmist ja selle tüübist, mistõttu ei saa lugeda kõiki programme mõjusateks (Dusenbury, Falco 1995, 420).

On tehtud mitmeid uuringuid, mis tõestavad koolipõhiste uimastiennetusprogrammide ebamõjusust (Pitts, White 1998, 1478) kuna kooli uimastiennetusprogramme on arvuliselt väga palju erinevaid, mistõttu on keeruline valida õiget (Botvin 2000, 887), mis arvestaks teatud kooli õpilaste ja klassirühma eripäradega, sest uuringud on näidanud, et paljud programmid ei lähtu välja toodud aspektidest (Botvin, Griffin 2007, 610) ning võib isegi juhtuda, et programm ei sobi üldse koolisüsteemi (Cuijpers et al., 2001, 68). Seega eelneva põhjal võime öelda, et iga programmi tuleb hinnata eraldi saamaks teada tema kasulikkuse teguri ning see sõltub väga palju ka selle programmi rakendamise keskkonnast.

Vaadates programmide sobivust veel laiemalt, on leitud, et enamasti on koolide uimastiennetusprogrammid välja töötatud USA koolide tarbeks, mis võib tähendada seda, et need programmid ei pruugi sobida kasutamiseks muudes riikides (Cuijpers 2002, 1010). Elliott ja Mihalic (2004, 50) peavad samuti oluliseks tuvastada programmide sobivust kohalikul tasandil. Siit tulenevalt on oluline, et programmid oleks koostatud laialt ning mitmekesise keskkonnaga arvestades (Donaldson et al., 1996, 874), samas sellised programmid, mis arvestaksid paljusid erinevaid aspekte, on väga kallid (McCrystal, Winning 2009, 343), kuid siinkohal jällegi ei peaks keskenduma programmi kuludele, sest programm, mis annab suurepäraseid tulemusi, on pikaajalise mõjuga ning seetõttu ei ole võimalik mõõta kogu mõju. Seega on oluline teha kindlaks, enne programmi lülitamist koolisüsteemi, selle sobivus konkreetsetes kontekstis.

2.3. Õpilaste eripärad ja kõrge riskirühma noored

Koolipõhiste uimastiennetusprogrammide puhul on oluline, et teooria ja programmi eesmärgid ning struktuur ühtiks (Crusto et al., 2003, 450). Leitakse, et uimastitarbimine ja akadeemiline lähenemine sellele ei ole väga tugevas seoses (Bowling et al., 2011, 271), mistõttu on keeruline luua väga head programmi. Programmi eesmärk peab ära näitama, kellele on antud programm suunatud. Mõned koolipõhised programmid on suunatud kindlale grupile (Kumpfer et al., 2003, 428), mistõttu on vajalik enne programmi kasutusele võttu välja selgitada, kellele on programm suunatud, sest programmide sihtgrupid võivad olla erinevad.

Koolipõhiseid uimastiennetusprogramme saab mitmeti grupeerida. Näiteks, kooli uimastiennetuse puhul on võimalik valida individuaalse või grupiprogrammi vahel (Gottfredson et al., 2001, 252). Samuti on üheks populaarsemaks võimaluseks eraldada kõrge ja madala riskiga õpilased ning nad paigutada vastavatesse gruppidesse, kuid oluline on siiski keskenduda mõlemale grupile (Baer et al., 1990, 447). Ent sellise lähenemise puhul võib tekkida mõningaid probleeme. Esiteks, on väga vähe programme, mis on suunatud just kõrge riskirühma noortele, kuid edu saavutamiseks on väga oluline, et neil oleks spetsiaalne programm (McCrystal, Winning 2009, 343). Teiseks, mis on need tundemärgid, mille puhul võime öelda, et tegemist on kõrge riskirühma õpilasega? Siinkohal pakutakse erinevaid variante.

Donaldson et al. toovad välja, et kõrgemasse riskigrupi kuuluvad kõik keskkooli õpilased, sest nende puhul on rohkem sotsiaalseid mõjutajaid (Donaldson et al., 1996, 877). Samas selline rühmitamine tundub liiga üldine ning pealiskaudne, sest kõrge riskiga noori ei ole nii kerge tuvastada (Kumpfer 2003, 429). Üldiselt leitakse, et kõrgemasse riskirühma kuuluvad need õpilased, kes on koolist välja visatud või on suurtes õpiraskustes (Crusto et al., 2003, 454) ning erivajadustega noored (McCrystal, Winning 2009, 344). Eelneva põhjal võime järeldada, et grupeerimine toimub suhteliselt klassikaliste näitajate alusel. Välja toodud võimalused peegeldavad üldisi arusaamu sellest, kes tavaliselt võiksid uimastite tarvitamise ohvriks langeda, kuid aastatega on olukord mõnevõrra muutunud. Uimasteid võivad pruukida ka näiteks edukate õpitulemustega, kõrge sotsiaalse staatusega ning nii poisid kui ka tüdrukud.

2.4. Vanuseline sobivus

Uimastiennetusprogrammide puhul koolis on väga oluline alustada ennetustegevust nii-öelda õigel ajal. Siinkohal on väga palju erinevaid arvamusi. Leitakse, et kuna koolisüsteem pakub ideaalset võimalust alustada ennetamist võimalikult varakult, siis seda peaks ka tegema (Botvin 2000, 887), sest vanuse kasvades on järjest raskem mõjutada noorte hoiakuid ja iseloomu (Botvin et al., 2001, 10). Ka Mazerolle et al. (2008, 261) leiavad, et inimeste arusaamu on lihtsam mõjutada kui nad on noored. Kuna koolide uimastiennetusprogrammide üheks eesmärgiks on mõjutada noorte arusaamu, siis teavitustöö käigus õpetatakse oskusi, kuidas vastu seista mõjutamisele ning sellega tuleks alustada võimalikult varajases eas (Gottfredson, Wilson 2003, 28). Seega laias laastus toimub uimastiennetuse mõjutamise teel, mis tähendab, et enamasti põhinevad programmid mõjutamise võtetele. Samas ei saa eeldada, et kõiki varajases eas olevaid noori on võimalik mõjutada, sest inimeste iseloomud on väga erinevad ning nende mõjutatus ei pea olema tingimata seotud vanusega (Botvin et al., 2004, 207) ning ka õppekava peab olema vanusele vastav (Bonnell et al., 2007, 320).

Uuringud on näidanud, et uimastiennetusega alustamine alles keskkoolis ei anna pikaajalisi tulemusi, mistõttu peaks alustama kindlasti juba varem (Donaldson et al., 1996, 873). Businelle et al. (2010, 522) leiavad, et programmiga tuleks alustada viiendas klassis, kui lapsed on vanuses 10 – 11. Botvin ja Griffin (2007, 611) leiavad, et kõige sobilikum oleks ennetustöö läbi viia 11 – 13 aastaste noorte hulgas, Gottfredson ja Wilson (2003, 28) toovad aga välja, et ennetustööga võiks alustada kuuendas klassis, ent see võiks kesta kuni keskkooli lõpuni. Samas aga Hanson ja Rosenbaum (1998, 3) leiavad, et ennetustöö peaks hõlmama palju pikemat aega, nimelt alustama peaks juba lasteaias ning lõpetama alles keskkooli lõppedes. Siit saab järeldada, et koolide uimastiennetusprogrammide planeerimisel on oluline läbi mõelda, et mis vanusest oleks sobilik neid noorte seas läbi viima hakata.

2.5. Grupi suurus ja ajaline kestvus

Erinevates koolides ja klassides on erinev hulk õpilasi klassirühmas. Enamasti ei ütle programmid ette, kui suur võib olla grupp. On leitud ka, et grupi suurus ei mõjuta tulemusi (Gottfredson et al., 2001, 263-265), kuid kui grupp on liiga suur võib hajuda õpilaste tähelepanu (Cuijpers et al., 2002, 68), mistõttu on koolipõhiste uimastiennetusprogrammide

probleemkohaks asjaolu, et maksimaalne grupi suurus on määramata. Lisaks sellele on määramata ka ajaline kestvus (Bowling et al., 2011, 265). Ka Gottfredson ja Wilson (2003, 29) toovad välja, et ajaline kestvus on edukuse seisukohal määrava tähtsusega, kuid kõikidel programmidel on see erinev. Eelneva põhjal võime öelda, et programmide planeerimine ei ole lõpuni viidud, sest need aspektid võivad uimastiennetuse edukuse jaoks olla väga olulisteks asjaoludeks. Seega püsivate tulemuste saavutamiseks oleks tarvis kindlaks määrata grupi suurus ning ajaline kestvus.

2.6. Kasutatavad meetodikad

Koolipõhiste uimastiennetusprogrammide suureks probleemiks on sobiliku lähenemisviisi valimine (Kumpfer et al., 2003, 430), sest väidetakse, et toimiv programm peab koosnema paljudest komponentidest ning see peab laias laastus sobima grupi iseloomuga, ent see võib osutuda väga keeruliseks (Gottfredson et al., 2001, 249). On leitud, et näiteks programmid, mille meetodikaks on ainult informatsiooni edastamine, ei aita muuta noorte suhtumist (Botvin, Griffin 2007, 610). Koolipõhised uimastiennetusprogrammid peaksid koosnema erinevatest ennetamise meetoditest ja strateegiatest, mis põhinevad teooriatele (Cuijpers 2002, 1012).

Botvin ja Griffin (2007, 610) väidavad, et programmid peaksid arvestama ka psühhosotsiaalsete teooriatega ning sisaldama psühholoogilisi faktoreid (Botvin 2000, 894). Programmid peavad olema põhjalikud, sisaldades nii erinevaid õpetamise meetodeid, kui ka teooriat, lisaks sellele peavad olema asjakohased, sobima sotsiaalselt ja kultuuriliselt, looma õpilastega positiivseid suhteid, kaastatud peaksid olema hästi koolitatud töötajad ning tulemusi peab saama hinnata (Crusto et al., 2003, 449). Lisaks leitakse veel, et mõjusad programmid on need, mis õpetavad spetsiifilisi käitumuslikke oskusi (Gottfredson et al., 2001, 250), mis aitaksid kaasa enesehinnangu tõstmisele, seista vastu survele, vähendada muret, arendada suhteid ja teada oma õigusi (Botvin et al., 2001, 3). Siit järeldub, et mõjusad programmid on vaid need, millel on palju väljundeid (Kumpfer 2003, 428), kuid ei ole välja töötatud dokumenti, mis aitaks otsustada, milline lähenemine on mõjus (Cuijpers 2002, 1009). Seega eelneva põhjal võime öelda, et ühe programmi raames erinevate meetodikate kasutamise eesmärgiks on saavutada maksimaalne mõjutatuse aste, sest ei saa eeldada, et üks meetodika, mis töötab ühe grupi õpilaste peal, töötaks ka teiste peal ning seetõttu annavad

programmid läbiviijale valikuvõimalusi. Milline metoodika valitakse sõltub väga palju läbiviijast endast, sest tema ülesanne on leida klassiruumis kesktee, et valitud metoodika hakkaks tööle vähemalt enamiku õpilaste peal.

2.7. Läbiviijate ettevalmistus

Koolipõhiste uimastiennetusprogrammide puhul on oluline, et programmi koostajad ja elluviijad mõistaksid eesmärged üheselt (Elliott, Mihalic 2004, 50), mistõttu on oluline, et läbiviijad oleksid vajalike oskustega (Kumpfer et al., 2003, 429) ehk omaksid vajalikku kompetentsi, treenitust, abistamis- ja juhendamise oskust (Crusto et al., 2003, 454). Siit saab järeldada, et läbiviijad peavad enne teavitustöö tegemist omandama spetsiaalsed oskused ning neid aja jooksul pidevalt täiendama. Koolipõhiste uimastiennetusprogrammide läbiviijateks on tavaliselt õpetajad, samas leitakse, et oleks ka muid võimalusi, näiteks politseinike, psühhiaatrite või uimasti valdkonnas töötavate inimeste näol (Gottfredson et al., 2001, 259; Hanson, Rosenbaum 1998, 3). Seega eelneva põhjal võime väita, et programmi koostamisel ei lähtuta sellest, kes seda programmi hakkab läbi viima. Programm ei arvesta läbiviija taset ja eelnevat kogemust ehk läbiviija peab sobituma programmiga mitte vastupidi. Seega läbiviija seisukohast on väga oluline läbida koolitusi, mis seletaksid lahti ning lahendaksid võimalikud probleemid, mis võivad läbiviijal tekkida programmi edasiandmisel.

2.8. Hindamine ja kooli kaasatus

Koolipõhiste uimastiennetusprogrammide suurimaks probleemiks on programmide hindamine, mis on ülioluline (Botvin, Griffin 2007, 613; Hedrick et al., 2001, 240). Lisaks sellele ei ole enamus programme läbinud ka empiirilist testi (Gottfredson, Wilson 2003, 29). On alust arvata, et koolipõhiste ennetusprogrammide mõju on limiteeritud just seetõttu, et programmide kvaliteeti ei ole mõõdetud, kuna selleks puuduvad vajalikud hindamise alused (Kumpfer et al., 2003, 430). Seega on väga keeruline öelda, milline programm on mõjus, sest puuduvad andmed selle kohta, ehkki leitakse, et kasutada tuleks vaid neid programme, mis on olnud mõjusad (Cuijpers 2002, 1010). Lähtudes eelnevast ning alapeatükis 2.2 välja toodust, võime öelda, et programmide mõjususe seisukohalt ollakse erinevatel arvamustel ja pigem

mõõdetakse programmide mõjusust kui nende kvaliteeti ning lisaks sellele on väga keeruline hindamist teostada.

Lisaks sellele segab hindamist ka asjaolu, et tulemusi mõjutavad välised mõjud (Botvin et al., 2001, 3) ning tulenevalt sellest on keerulisem ka programmi tegelikku mõju hinnata (Cuijpers 2002, 1011). Väliseid mõjusid võib olla mitmeid ning nende mõjutuse aste on samuti erinev. Üldiselt peetakse uimastite tarvitamise puhul oluliseks mõjukuks eakaaslaste (Boxmeyer et al., 2007, 600) ning ka kaudset sotsiaalset survet (Donaldson et al., 1996, 870). Arvestades seda asjaolu, on üsna kindel, et suurte ja püsivate tulemuste saavutamiseks ei piisa ainult koolipõhisest uimastiennetusprogrammidest, mida viiakse läbi ainult klassiruumis (Gottfredson et al., 2001, 269). Tulemuste parandamiseks tuleb kaasata kooli uimastiennetusprogrammidesse kogu kool (Gottfredson et al., 2001, 251), vanemad (Bonnell et al., 2007, 320), riik ja ka ühiskond (Hedrick et al., 2001, 236). Seega tulemusliku koolipõhise programmi väljatöötamine nõuab palju aega, ressursse ning kaasatud peavad olema nii riigi kui ka kohalikud ametkonnad (Baer et al., 1990, 447). Samas kogu kooli kaasatus on keeruline saavutada, sest see eeldaks kogu personalilt selle valdkonna alaseid teadmisi ning pidevaid täiendkoolitusi.

3. EESTI ÜLDHARIDUSKOOLOIDES UIMASTITE ENNETUSPOLIITIKA RAKENDAMINE

Käesoleva magistritöö empiirilises osas on analüüsitud uimastite ennetuspoliitika rakendamist Eesti üldhariduskoolides. Esmalt on kaardistatud Eesti uimastipoliitika ülevaade. Seejärel on koostatud Eesti üldhariduskoolide uimastite ennetuspoliitika rakendamise analüüs, mis põhineb teooria osas kogutud informatsioonile, dokumendianalüüsile ja intervjuudest kogutud andmetele. Kogutud informatsiooni on võrreldud ja vastandatud üksteisele analüüsi tarbeks. Töö empiirilise osa eesmärgiks on leida vastus küsimusele „Milline on uimastihariduse õpetamise olukord Eesti üldhariduskoolides?“ Antud uurimusküsimus võimaldab hinnata, kuidas on Eestis korraldatud uimastihariduse õpetamine üldhariduskoolides.

3.1. Uurimismeetod

Käesoleva magistritöö empiiriline analüüs põhineb kvalitatiivsel uurimismeetodil. Kasutatud on nii dokumendianalüüsi kui ka intervjuud. Dokumendianalüüsi eesmärgiks on koguda informatsiooni Eesti uimastipoliitika ning koolides läbiviidavate uimastiennetusprogrammide kohta. Kasutatud on Eesti uimastipoliitika arengu alast kirjandust, *Narkomaania ennetamise riikliku strateegiat aastani 2012*, uimastihariduse alast kirjandust ning inimeseõpetuse õppekava. Eesti üldhariduskoolide uimastite ennetuspoliitika rakendamise analüüsi andmete kogumiseks viidi läbi märtsis ja aprillis Tartu linna 11 üldhariduskooli õpetajaga, kes õpetavad inimeseõpetust, individuaalintervjuud. Vahetu vestlusena viidi läbi kuus ning meilitsi viis intervjuud.

Intervjuu on süstemaatilise andmekogumise meetod, millel on kindel eesmärk ning võimalik on saada usaldusväärset ja kehtivat informatsiooni (Hirsjärvi et al., 2007, 194-195). Intervjuud viidi läbi individuaalselt kõikide õpetajatega, sest sooviti saada teavet iga õpetaja õpetamise meetodidest, etteantud õppekava järgimisest, arvamustest ja tähelepanekutest. Antud juhul on

intervjuude kasutamine parimaks andmete kogumise viisiks. Ettevalmistatud küsimuste koostamisel tugineti teooriale ja sätestatud inimeseõpetuse õppekavale.

Empiirilise analüüsi valimiks on 11 Tartu linna üldhariduskooli õpetajat, kes õpetavad inimeseõpetust, sest antud töö maht ei võimalda läbi viia üle-eestilist uuringut. Kuna Tartu linn ei ole väga suur linn, siis tulemusi mõjutavad kultuurilised tegurid väga vähe, mis on antud valdkonna puhul väga oluliseks teguriks. Intervjueeritavate ananüümsuse tagamiseks säilitatakse töös küsitletute anonüümsus. Ülevaade intervjueeritavatest (Lisa1) ja küsimustest (Lisa 2) leiate käesoleva töö lisast.

3.2. Eesti uimastipoliitika lühiülevaade

Eesti uimastipoliitika on võimalik jagada nelja etappi. Esimeseks etapiks loetakse nõukogude aega, teiseks 1990ndate I poolt, mida nimetatakse ka nn latentne periood, kolmandaks 1990ndate II poolt ehk reageerimise algus ning viimane, neljas etapp on 2000ndad aastad ehk nn toimumise aeg (Paimre 2008, 2). Uue Eesti Vabariigi alguses ignoreeriti narkoprobleemikat (Lagerspetz 2005, 95), mistõttu Eesti uimastipoliitika hakkas kujunema alles 1997. aastal, kui vastu võeti kaks tähtsat dokumenti: *Narkomaania ennetamise ning narkokuritegevuse tõkestamise poliitika (uimastipoliitika) põhimõtted aastateks 1997-2007* ja *Alkoholismi ja narkomaania ennetamise programm aastateks 1997-2007*⁶, mille taga seisis 1994. aastal Sotsiaalministeeriumi juurde asutatud ametkondadevaheline uimastipoliitika komisjon (Žuravljova, 2013). Alates 2004. aastast on Eesti uimastipoliitikat reguleerinud *Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012*⁷, ent nüüd on see integreeritud *Rahvastiku tervise arengukava 2009-2020* raamidesse. Eesti narkopoliitika jääb Euroopa Liidu üldistesse uimastipoliitika raamidesse, mistõttu on alust arvata, et kahjude vähendamise mudeli rakendamisel Eestis võib tuua paralleele Euroopa Liiduga⁸.

Alates 1996. aastast kuulub uimastiharidus õppeaine inimeseõpetus ainetsükklisse (Abel-Ollo et al., 2011(a), 1), mis näitab seda, et uimastiennetust koolis on peetud oluliseks juba pikka aega, sest uimastite pruukimine on muutunud kooliõpilaste hulgas suureks probleemiks (Saat, 2013). Arvatakse, et kõige tõenäolisemalt proovitakse või hakatakse tarvitama uimasteid just

---

⁶ Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012, 6.

⁷ *Ibid.*, 1.

⁸ Eesti inimarengu aruanne 2002, 37-39.

kooliajal (Žuravljova, 2013) ning seetõttu on oluline uimastihariduse õpetamine koolides. Uimastihariduse elluviimine Eesti üldhariduskoolides toimub inimeseõpetuse aine raames⁹ ning see on integreeritud kõikidesse kooliastmetesse¹⁰.

3.3. Eesti üldhariduskoolide uimastiennetuspoliitika analüüs

3.3.1. Uimastihariduse olulisus ja mõjus

Põhikooli riikliku õppekava uuendati 2009. aastal, mille käigus uuendati ka inimeseõpetuse ainekava. Uuendamise käigus võeti arvesse laialdast uimastite tarvitamise probleemi noorte seas, mistõttu pööratakse nüüd sama palju tähelepanu nii ennetustööle kui ka riskikäitumise käsitlemisele.¹¹ Veelgi enam, ennetamist tuleks läbi viia kõikides keskkondades, millega lapsed ja noored kokku võiksid puutuda, eelkõige just lasteaedades ning õppeasutustes¹². Seega ei teki kahtlustki, uimastihariduse õpetamine on väga oluline ning seda tuleb läbi viia võimalikult mõjusalt. Ka kõik intervjueritud inimeseõpetuse õpetajad kinnitasid seda, et uimastite levik ja tarvitamine on tõsiseks probleemiks noorukite seas ning sellest tulenevalt peavad ka nemad uimastihariduse õpetamist väga oluliseks.

Miks noored uimasteid tarvitama hakkavad? Sellele küsimusele on väga raske vastust leida, sest see sõltub väga paljudest faktoritest. Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012 on välja toonud võimalikud riskifaktorid: tervisealane teadlikkus on puudulik, narkootikumid on liialt kättesaadavad, ebameeldivad elusündmused, uudishimu, sõprade ja eakaaslaste surve/eeskuju, läheduse ja turvatunde puudumine, väär arusaam narkootiumidest, negatiivne enesehinnang, ennasthävitav käitumine¹³. Lisaks sellele on leitud, et uimastite tarvitamist võib mõjutada ka geneetiline eeldus (Saat, 2013). Seega eelneva põhjal võime öelda, et uimastite tarvitamise motiivid on inimestel erinevad, mistõttu ei ole võimalik välja tuua konkreetset aspekti, mis selleks tegevuseks ajendab.

Ka intervjueritud õpetajad tõid välja erinevaid põhjusi. Üldiselt leiti, et uimastid on liiga kättesaadavad ning uimastite tarvitamisega on suuresti seotud sõpruskond, kellega suheldakse

---

⁹ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus §15 lõige 3.

¹⁰ Põhikooli riiklik õppekava §15 lõige 4.

¹¹ Seletuskiri põhikooli riikliku õppekava määruse eelnõu juurde, 05.01.2010.

¹² Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012, 10.

¹³ *Ibid.*, 5.

Lisaks sellele sõltub see veel ka kultuurilisest ja sotsiaalsest tagataustast. Seega uimastite tarvitamise põhjuseid on väga palju ning need on laiaulatuslikud.

Üldiselt peetakse uimastiennetust koolides vajalikuks ning mõjusaks tegevuseks ning kõik intervjueeritud inimeseõpetuse õpetajad olid arvamusel, et uimastihariduse õpetamine koolis on vajalik, kuid ei osanud öelda, kui mõjus see olla võiks. Õpetajad leidsid, et nad ei ole piisavalt pädevad hindamaks tundide mõjusust, sest reaalselt neil puuduvad teadmised õpilaste kohta, kes tänu uimastihariduse tundidele on jätnud uimastid pruukimata ja kas selliseid õpilasi üldse on. Lisaks sellele ei ole läbi viidud ühtegi uuringut ega hindamist, mis aitaks uimastihariduse tundide mõjusust mõõta ning seda mõjutavad ka mitmed komponendid: tundide sisu ja metoodika, tundide arv, õpilaste huvi tunni vastu, õpetajate ettevalmistus ja tundide sobivus õppekavaga (Abel-ollo et al., 2011(b), 1). Samas töid õpetajad välja võimalusi, kuidas oleks võimalik muuta uimastiharidust Eestis mõjusamaks ning peamisel toodi välja, et uimasti valdkonna spetsialistide kaasatus aitaks muuta uimastiharidust mõjusamaks.

Toetudes intervjueeritud õpetajatele võib öelda, et uimastihariduse õpetamine üldhariduskoolis on vajalik ja oluline, kuid selle täpset mõjusust on väga keeruline hinnata, sest see sõltub ka näiteks õpetajast, koolist, läbiviidud tundide arvust, kasutatud meetodidest, mis tähendab seda, et iga kooli õpetajat tuleks eraldi hinnata.

3.3.2. Õpilaste eripärad ja kõrge riskirühmaga noored

Uimastiennetuse puhul on oluline arvestada õpilaste eripäradega, milleks võib olla näiteks sooline või vanuseline ning tugevamaks eripäraks loetakse kõrge riskirühmaga noori, mille määravad ära nii-öelda teatud kriteeriumid. Iga eripäraga arvestamine võimaldab muuta ennetustegevust mõjusamaks ning eripäradega mitte arvestamine võib kaasa tuua ka soovitud vastupidise tulemuse. Üldiselt õpivad Eesti üldhariduskoolides ühes klassis samaealised õpilased, ent võimalik on ka vähene vanuseline varieeruvus, mis võib tuleneda sellest, et näiteks mõni laps on alustanud kooliteed, kas kuue- või kaheksa-aastaselt ning õpilased, kes on pidanud klassikursust kordama. See tähendab, et kuigi enamus õpilased on üheeaalised, siis võib esineda juhtumeid, kus mõni õpilane on kas vanem või noorem. Üldhariduskoolides õpilaste komplekteerimisel klassidesse ei lähtuta nende soost, mistõttu on ühes klassis nii

poisid kui ka tüdrukud. Ka põhikooli riikliku õppekava koostamisel ja elluviimisel on lähtunud õpilaste eripäradest, milleks on näiteks võimed, keeleline, kultuuriline ja perekondlik taust, vanus, sugu ning tervises seisund¹⁴.

Intervjuudest selgus, et kõik inimeseõpetuse õpetajad arvestavad õpilaste vanuseliste eripäradega, kuid soolist eripära ei peetud nii oluliseks, sest tänapäeval ei levi uimastite tarvitamine ainult poiste seas. Samas neli õpetajat tõdes, et tegelikult oleks oluline arvestada ka soolist eripära, sest uimastitega katsetamise põhjused on poistel ja tüdrukutel erinevad, kuid klassisiselt on seda väga keeruline teha, sest üldiselt on õpetus suunatud siiski poistele.

Haridus- ja Teadusministeerium on seadunud prioriteediks koolisüsteemis varakult märgata probleemsed lapsed, et neile osutada kohest ning adekvaatset abi (Abel-Ollo et al., 2011(c), 19). See tähendab, et oluliseks on muutnud eraldada kõrge riskirühmaga õpilased ning nendega tegeleda intensiivsemalt. Õpilase riskirühma määramisel tuleb lähtuda kolmest peamisest riskitegurist. Esimeseks riskiteguriks on bioloogilised, mille alla kuuluvad näiteks pärilikkus, raseduse patoloogia, sünnituse patoloogia, rasked somaatilised haigused, neurootilised häired, psühholoogiline patoloogia. Teise rühma moodustavad sotsiaalsed ja psühhosotsiaalsed riskitegurid, milleks on rikitud peresüsteem, asotsiaalne pere, vähekindlustatud või väga hästi kindlustatud pere, alkoholi ja narkootiumide tarvitamine peres, hoolimatus lapse kasvatamisel, vanemate liigne hõivatus, psühholoogilised traumad, viibimine asotsiaalses seltskonnas. Kolmandaks on isiksuse psühholoogilised riskitegurid nagu näiteks ebakindlus ja eneseusu puudumine, komfortsus grupis, vähene enesekontroll ja distsipliin, ennasthävitav käitumine, väärtushinnangute puudumine, oskamatus tulla toime stressisituatsioonidega. (Krassilnikova, Rand, 2006) Eelneva põhjal saame järeldada, et riskirühma noortega tegelemist peetakse oluliseks, kuid nende tuvastamine ei pruugi olla nii lihtne ning see vajab õpilase ning tema perekonna tundmist. Seega õpetajad peaksid teadma kõikide õpilaste taustainfot või tegema pidevat ja tihedat koostööd kooli sotsiaalpedagoogidega.

Kõik intervjuueeritud õpetajad tõid välja, et otseselt nad ei eralda kõrge riskirühmaga õpilasi, sest see on n-õ õpilaste sildistamine ning selleks puudub vastav pädevus ja ajaline ressurss. Samas toodi välja, et kui tekib kahtlus, siis nad püüavad märgata seda ning annavad sellest teada kooli vastavale töötajale, mis on võimaliku olukorra heaks lahenduseks. Samas leidsid

---

¹⁴ Seletuskiri põhikooli riikliku õppekava määruse eelnõu juurde, 05.01.2010.

õpetajad, et koolis töötav üks sotsiaalpedagoog või psühholoog ei suuda tegeleda nii paljude probleemsete õpilastega.

Seega eelneva põhjal võime öelda, et õpetajad tunnevad endid kindlalt uimastihariduse õpetamise käigus arvestama õpilaste vanuselise eripäraga, soolise eripäraga arvestamist ei peeta väga oluliseks, samas kõrge riskirühma õpilaste määramises tunnevad õpetajad endid ebakindlalt, sest selleks puudub piisav informatsioon õpilase kohta ning õpetaja töös esinevad ajalised piirangud.

3.3.3. Vanuseline sobivus

Inimeseõpetuse õpetamisele keskendutakse eelkõige põhikoolis. Põhikool on üldhariduskool, mis jaguneb kolmeks astmeks: esimene aste on 1.-3., teine 4.-6. ning kolmas 7.-9. klassini¹⁵. Inimeseõpetuse õpetamise sagedus on jagatud kooliastmete kaupa, kuigi kõigi kolme kooliastme puhul õpetatakse inimeseõpetust kaks nädalatundi¹⁶. Kogu kooli õpilastega algab uimastiennetus alates viiendast klassist, sest põhiteadmised tuleb anda enne murdeiga, sest arvatakse, et laps on sel ajal veel vastuvõtlik uuele teabele, mis tuleb täiskasvanutelt. (Krassilnikova, Rand 2006, 10-12) Seega uimastihariduse õpetamisega alustatakse kui enamus õpilased on 11 aastased.

Üle poolte intervjueeritud õpetajatest olid nõus, et ennetamisega peaks alustama võimalikult vara, kuid konkreetset vanust õpetajad ei julgenud siiski välja pakkuda. Samas leiti, et alustada võiks varem kui praegune õppekava seda ette näeb, kuid sel juhul peaksid kasutatavad õppemeetodid olema lebed ja pigem keskenduma üldisele toimetuleku õpetamisele. Ainult kaks õpetajat olid kindlad, et alustama ei peaks liiga vara, sest noores eas õpilased on väga tundlikud ning sellist laadi informatsioon võib neid kas ehmatada või tekitad liigset huvi. Lisaks sellele probleemile tõid õpetajad välja ka asjaolu, et uimastihariduses kasutatavad meetodilisi materjale tuleb eakohastada, mis on nende ülesandeks, kuid ka ühe-ealised õpilased on väga erinevate arengutasemetega, mistõttu on ülesandeks leida õpilaste keskmine tase ning selle põhjal oma kasutatavaid tunni materjale kohandada, mis aga nõuab neilt väga palju lisatööd. Eelneva põhjal võime järeldada, et uimastiennetusega alustamise

---

¹⁵ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus §2 lõige 1.

¹⁶ Vabariigi Valitsuse 28. jaanuari 2010. a määruse nr 14 „Põhikooli riiklik õppekava” lisa 5.

vanus sõltub suuresti õpilase arengutasemest, mistõttu ei ole võimalik kindlaks määrata vanust, millal oleks õige aeg algustada. Lisaks sellele on oluline õppematerjale kohandada vastavalt vanusele ning antud juhul põhineb see õpetaja tunnetusele, mistõttu võib järeldada, et kooliti on õppematerjalide kasutamine varieeruv.

3.3.4. Grupi suurus ja ajaline kestvus

Teadusartiklites arutatakse selle üle, kui suurtes gruppides on mõistlik uimastiennetust läbi viia ning kui kaua aega peaks sellele pühendama. Üldiselt leitakse, et grupi suurus ei ole oluline, kuid mõned teadlased peavad oluliseks, et grupis ei oleks korraga väga palju õpilasi. Lisaks veel leitakse, et uimastiennetus on mõjususe tõttu ajalisest kestvusest ehk ennetamist tuleb läbi viia pikaajaliselt.

Eesti üldhariduskoolides on klassi täitumuse piirnormiks 24 õpilast¹⁷, mis tähendab seda, et uimastiharidust viiakse läbi maksimaalselt 24 õpilasega korraga. Sellest hoolimata leidsid enamuse õpetajatest, et grupid võiksid olla veel väiksemad, sest nii on lihtsam kõiki õpilasi märgata ja neid kaasata. Kõige suuremaks probleemiks peetaksegi seda, et nii-öelda väiksemad ja mitte nii julged õpilased ei saa oma mõtteid avaldada ega küsida, kui neil midagi arusaamatuks jäi, sest nad lihtsalt ei julge nii suure grupi ees sõna võtta. Vaid ainult üks õpetaja leidis, et grupi suurus ei ole oluline, mistõttu selgus, et erinevalt teadusartiklites toodust, peetakse uimastihariduse õpetamisel oluliseks siiski töötamist väikestes gruppides, sest see muudab ennetustööd mõjusamaks.

Inimeseõpetuse õppekava Eestis näeb ette, et uimastiharidusele tuleb viiendas klassis pühendada 6 tundi, seitsmendas klassis 4 tundi ja kaheksandas klassis 3 tundi (Inimeseõpetus põhikoolis, 2013) ning ühe õppetunni arvestuslik pikkus on 45 minutit¹⁸. Enne 2009. aastat oli uimastiennetusala tunde veel vähem, kuid riikliku inimeseõpetuse ainekava uuendamisega lisati tunde juurde (Abel-Ollo et al., 2011(c), 19). Kuid sellest hoolimata saame järeldada, et uimastiharidust ei õpetata kuuendas ja üheksandas klassis, kuigi see oleks ülimalt oluline, sest 12aastased noored ning põhikooli lõpetajad on kriitilises eas.

---

¹⁷ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus §26 lõige 1.

¹⁸ *Ibid.*, §24 lõige 5.

Kuigi riiklik inimeseõpetuse õppekava näeb ette teatud tundide pühendamist uimastihariduse õpetamisele, selgus õpetajate intervjuuerimisel, et uimastihariduse tunde käsitletakse vähem kui õppekava ette näeb. Mõned näited sellest, kui palju õpetajad uimastihariduse tundidele aega pühendasid:

„5. kl uimastiteema 4-5tundi; 7.kl uimastiteema 4-5 tundi“ (Intervjuu E, 2014)

„5. kl – 2 tundi; 7. kl – 3 tundi; 8. kl – 3 tundi.“ (Intervjuu C, 2014)

„5. kl – 4 tundi; 7. kl – 6 tundi“ (Intervjuu A, 2014)

„5. kl – 8 tundi. 6. kl – 10 tundi. 7. kl – 12 tundi. 8. kl – 10 tundi.“ (Intervjuu F, 2014)

Seega siit saab järeldada, et ühes klassis liidetakse kokku kahe erineva aasta kohustuslikud tunnid ning vaid ainult üks õpetaja andis uimastihariduse tunde palju rohkem kui ette on nähtud. Samas enamus õpetajad olid kindlad, et uimastihariduse tundide arvu peaks suurendama ning ainult kolm õpetajat tõid välja, et tundide arv on piisav.

Lähtudes intervjuudest võime öelda, et uimastihariduse tundide mahtu saavad õpetajad ise suhteliselt palju reguleerida, mis tuleneb sellest, et õpetajad ei pea riikliku õppekava kopeerima, sest igas koolis koostatakse õppekava eraldi, milles kajastatakse riiklikus õppekavas nõutud punkte (Haridus- ja Teadusministeerium, 2014). Seega antud asjaolu seletab seda, miks erinevates koolides on uimastihariduse õpetamise tase erinev. Enamus õpetajatest ei kasutanud ära õppekava poolt sätestatud mahtu, ent sellegi poolest nähakse vajadust uimastihariduse tundide arvu suurendamist. Tervise Arengu Instituudi poolt viidi 2011. aastal läbi uuring „Kooli uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseisu ja barjäärade kaardistamine“, mis tõi samuti välja, et õpetajatel on raskusi otsustamaks kui põhjalikult ning mis mahus oleks otstarbekas erinevaid teemasid käsitleda (Abel-Ollo et al., 2011(a), 45).

Lisaks sellele tõid enamus õpetajaid välja, et 45-minutiline tunnisüsteem takistab uimastihariduse andmist, sest mõnikord võtab mõne meetodi sisselülitamine väga palju aega, mistõttu ei jõuta enne tunni lõppu kõige olulisema informatsioonini. Lähtudes eelnevast võime järeldada, et uimastihariduse õpetamine tuleks sisse lülitada ka kuuendas ja üheksandas klassis ning kasutada võiks topelt-tunni süsteemi, mis aitaks tagada sujuvama ning sügavama õpetuse.

3.3.5. Kasutatavad meetodikad

Eestis kasutatakse üldhariduskoolides uimastiennetamisel eelkõige sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetamist, mille eesmärgiks on mõjutada teadmisi, hoiakuid ja norme seoses uimastitega, survele vastu seismise oskuste arendamine ning kujundada enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi üldiselt (Põiklik, 2011). Enesega toimetuleku õpetus püüab jõuda selleni, et õpilane väärtustaks ennast, suudaks muuta oma käitumist iseenese soovil, suudaks iseseisvalt mõelda ning tuleks toime stressiga, sotsiaalsete oskuste õpetus keskendub aga eelkõige suhtlemisoskusele, vestlemisoskusele ning enesekehtesetamise oskuste arendamisele (Žuravljova, 2013). Seega uimastihariduse õpetamisel ei piirduta ainult uimastitega seotud informatsiooni edastamisega, sest õpetus on palju sügavam ning nõuab erinevate meetodite kasutamist.

Uimastiennetamisel tuleb kasutada erinevaid meetodikaid, sest uimastiharidus koosneb üldisest, psühholoogilisest ja sotsiaalsest osast (Krassilnikova, Rand, 2006). Üldise osa eesmärgiks on anda õpilastele uimastialased teadmised, psühholoogiline osa keskendub uimastitega seotud situatsioonides toimetulekule ning sotsiaalne osa püüab kujundada uimastitarbimisalaseid hoiakuid (Žuravljova, 2012). Riiklikus inimeseõpetuse ainekavas on välja kasutatavate meetodikate võimalusi näiteks loeng-diskussioon, selgitus, diskussioon väikestes rühmades, rühmatöö, video vaatamine, dramatiseering, demonstratsioon, rollimängud, loovtöö, filmi vaatamine (vaata täiendavat tabelit lisa 3).

Kõik intervjueritud õpetajad kasutavad uimastiennetamisel erinevaid meetodikaid. Küll aga selgus, et ei kasutata kõiki õppekava poolt sätestatud meetodikaid, sest õpilased on erinevad ning vastavalt sellele valib õpetaja vastavalt oma tunnetusele ka sobilikud meetodikad. Leiti ka, et mõned meetodikad on iganenud ning neid ei ole sobilik kasutada.

Seega õpetajad peavad oluliseks kasutada erinevaid meetodikaid. Intervjuudest selgus, et kõige kasutatavam meetodika on loeng-diskussioon, sest õpilastele meeldib aktiivselt sellel teemal kaasa rääkida. Teaduskirjandus on välja toonud, et ainult informatsiooni esitamisel ei ole uimastiennetusest kasu. Ka intervjueritavad leidsid, et lihtsalt rääkimine ja faktide esitamine ei ole mõjus. Üldiselt lähtutakse meetodika valimisel õpilaste eripärades, kuid samas tunnevad õpetajad suurt vastutust, et kas nende poolt valitud meetodika lülitub käima.

3.3.6. Läbiviijate ettevalmistus

Mõjusa uimastiennetuse läbiviimine üldhariduskoolides eeldab, et läbiviijad oleksid selles valdkonnas väga kompetentsed ning osaleksid pidevalt täiendkoolitustel. Eestis viivad esmast ennetustegevust riiklikul tasandil ellu Tervise Arengu Instituut ning Haridus- ja Teadusministeerium (Abel-Ollo et al., 2011(c), 18). Põhikooli riikliku õppekava koostamisel osalesid haridusteadlased, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse töötajad¹⁹ ning uimastihariduse otsesteks läbiviijateks on õpetajad, kes omavad kompetentsi õpetamiseks inimeseõpetust.

Läbiviidud intervjuudest selgus, et õpetajate hariduslik taust on väga erinev ning enamus õpetajad annavad lisaks inimeseõpetusele ja teisi aineid, mis on seletatav sellega, et inimeseõpetuse õpetajaks on võimalik õppida nii Tallinna kui ka Tartu Ülikoolis asudes õppima erialale mitme aine õpetaja. Selle eriala raames tuleb lisaks inimeseõpetusele valida ka mõni muu õppeaine, mille õpetajaks soovitakse saada.

Intervjueeritud inimeseõpetuse õpetajad õpetavad peamiselt veel ka loodusõpetust ja keemiat, samas üks õpetaja oli põhikohaga hoopiski kehalisekasvatuse õpetaja ning vaid üks õpetaja õpetas sellel õppeaastal ainult inimeseõpetust. Abel-Ollo et al. (2011(a), 43) toovad välja, et 2011. aasta uuringust selgus, et 60% inimeseõpetuse õpetajatest ei oma inimeseõpetuse eriala ning paljud õpetajad õpetavad lisaks inimeseõpetusele ka muid aineid, mistõttu see võib mõjutada õppeaine andmise kvaliteeti.

Uimastihariduse õpetamisel kasutatavad materjalid otsivad õpetajad peamiselt ise internetist või suhtlevad kolleegidega, mistõttu võib järeldada, et enamus õpetajaid tulevad toime materjali leidmisega ning seda on piisavalt. Kuigi materjali on piisavalt ja see on arusaadav, siis üle poolte õpetajatest tunnevad siiski suurt vastutust selle aine andmise ees, sest see on valdkond, mida väga hästi ei tunta ning seetõttu kardetakse õppetegevuses eksida. Intervjuudest selgus ka, et enamus õpetajatest osalevad täiendkoolitustel vähemalt korra aastas ning ainult üks õpetaja tõi välja, et ei ole ühelgi uimastihariduse koolitusel osalenud.

Seega eelneva põhjal võime järeldada, et uimastihariduse alaseid täiendkoolitusi pakutakse palju ning õpetajad on neist huvitatud, kuid saavad neist osa võtta vastavalt võimalustele.

---

¹⁹ Seletuskiri põhikooli riikliku õppekava määruse eelnõu juurde, 05.01.2010.

Enamus õpetajaid tõid välja, et koolitustel mitte-osalemise põhjuseks on tavaliselt ajapuudus. Sageli aga sõltub koolitusest osavõtmine juhtkonna suhtumisest õppeainesse ja kooli rahalisest ressursidest (Abel-Ollo et al., 2011(a), 32). Käesoleva töö intervjueeritavad selliseid probleeme välja ei toonud, pigem leiti, et koolitusi ja nendest osavõtmise pakkumise tuleb pidevalt, kuid kõigist ei ole võimalik osa võtta. Seega võib eeldada, et aastate jooksul on täiendkoolitustest osavõtmise tingimused paranenud.

3.3.7. Hindamine ja kooli kaasatus

Selleks, et uimastiharidust muuta veel mõjusamaks väga oluline tehtud töö hilisem hindamine. *Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012* toob välja, et uimastialaseid tegevusi tuleb regulaarselt hinnata, mis põhinevad usaldusväärsetele meetoditele ja hindamise indikaatoritele²⁰, kuid välja ei ole toodud, millised on usaldusväärsed meetodid ja hindamise indikaatorid ning kuidas hindamist peaks läbi viima. Ka kõik intervjueeritud õpetajad tõid välja, et otseselt ei toimu nende uimastihariduse tundide hindamist. Vajadusel on võimalik õppealajuhatajal vaadata kooli süsteemist tööplaani, kui palju õpetaja on uimastihariduse õpetamisele tunde pühendanud ning millist õpetamise metoodikat ta on kasutanud, kuid seda ei saa käsitleda hindamistegevusena. Õpetajad ise hindavad tunni mõjusust õpilaste õpitulemuste põhjal.

Õpetajad leidsid, et hindamise teostamine on väga keeruline protsess, mistõttu jääb õpetaja enda otsustada, kuidas hindamist läbi viia, kuid seesugune hindamine näitab kuidas õpilased on õpetust omandanud, mitte aga konkreetselt õpetaja enda tehtud tööd. Õpetaja töö hindamine on väga oluline osa uimastihariduse mõjususe aspektist. Siit võib järeldada, et uimastihariduse õpetamise vaatepunktist on puudulik väga oluline komponent.

Selleks, et ennetustöö oleks võimalikult mõjus, peaks uimastiharidusse olema kaasatud kogu kool ja valdkonna spetsialistid. Eesti üldhariduskoolides on kooli tervishoiutöötaja inimeseõpetaja partneriks, kelle üheks tööülesandeks on vajadusel koostöös õpetajaga läbi viia uimastihariduse tunde (Krassilnikova, Rand 2006, 12). Intervjuudest selgus, et uimastite ennetustegevusse on kaasatud mitmeid osapooli, näiteks kooli medõde, huvijuht, psühholoog, sotsiaalpedagoog, politseinikud ning ainult kaks õpetajat tõid välja, et ei ole uimastihariduse

---

²⁰ Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012, 10.

õpetamisse kaasanud teisi osapooli. Seega õpetajad on uimastihariduse läbiviimisel alati kasutama spetsialiste nii koolisiselt kui ka väljaspoolt kooli, mis on väga oluline ja aitab eesmärkide täitmisele kaasa. Siit järeldeb, et teiste osapoolte kaasamine sõltub väga palju õpetajate aktiivsusest ja kooli juhtkonna soosingust. Samas ei ole uimastiennetusse siiski kaasatud kogu kool, sest tegemist on vaid mõne töötajaga mitte kogu koolipersonaliga.

3.4. Peamised järeldused

Arvestades uimastite tarvitamise väga laialdast probleemi Eestis, on käesolev õppekorraldus minimaalne, tagamaks piisav informeeritus ning aitamaks kaasa esmasele riiklikule ennetustegevusele. Saavutamaks esmatarbijate vanuse kasvu ja arvu languse peaks korraldus olema oluliselt mõjusam. Eesti uimastihariduse korralduses esineb puudujääke, sest puudub riiklik koordineerimine ja tugi ei ole piisav ning kogu vastutus on õpetajatel, mis tähendab seda, et peamiselt sõltub ennetustegevuse mõjususest õpetajast, mitte riigi poolt ette nähtud vajadusest ning riiklik uimastihariduse õppekava on riiklikku strateegiat vähetoetav.

Eesti süsteemi toimivad aspektid:

Käesoleva töö põhjal võib järeldada, et õpetajad saavad aru uimastite tarvitamise probleemi suuruselt ning peavad seeläbi oluliseks uimastihariduse õpetamist. Lisaks sellele selgus, et õpetajad on valmis kaasa aitama uimastihariduse mõjustamisele, kaasates näiteks uimasti valdkonna spetsialiste, sest õpetajate endi teadmised võivad jääda mõningates aspektides ebapiisavaks. Selle valdkonna spetsialistid omavad spetsiaalset väljaõpet tegelemaks uimastite valdkonnaga, mistõttu võib antud asjaolu suurendada uimastihariduse õpetamise kvaliteeti.

Töö analüüs tõi välja, et uimastiennetust eelistatakse läbi viia väiksemates gruppides, sest nii on lihtsam õpilastega kontakti saada ning õhkkond on avatum. Praegused põhikooli klassid on suurusjärgus kuni 24 õpilast ning see ei ole õppetöö läbiviimisel takistuseks. Uimastihariduse õpetamisega alustatakse viiendas klassis, ajal mil enamus õpilastest on 11-aastased, mistõttu võib öelda, et alustamise aeg on sobiv, sest selles eas olevate noorte käitumist on võimalik mõjutada/muuta.

Käesoleva töö sõltumatust uuringust võib järeldada, et õpetajate hariduslik taust on erinev, ent kõik õpetajad omavad kõrgharidust, mis aitab tagada seda, et isegi täiendkoolitusega ollakse kursis didaktikaga ning võimalised õppetegevust läbi viima.

Lisaks sellele selgus uuringust, et täiendkoolitust on piisavalt ning võimaluse korral õpetajad võtavad neist meelsasti osa. Seega võib järeldada, et ehkki õpetajad on erinevate taustadega, siis täiendkoolitustel osalemine aitab tagada teemaga kursis olemist.

Eesti süsteemi puudused:

Uimastihariduse kõige suuremaks probleemiks on see, et uimastihariduse õpetamise tase on kooliti väga varieeruv ning puudub süsteemselt ühtne lähenemine. Antud olukorra on tinginud riiklik korraldus, mis ei anna õpetajatele ette terviklikku õpetamise korraldust. Igal koolil on võimalus koostada omapoolne õppekava, mis ei ole riikliku õppekava kopeering vaid koosneb selle punktidest ja eesmärkidest.

Käesoleva töö analüüs tõi välja, et õpetajate uimastihariduse tundide läbiviimise maht on varieeruv. Vaadeldes riikliku uimastihariduse õppekava ja analüüsides õpetajate läbiviitud tundide mahtu, selgus, et enamus õpetajad õpetasid uimastiharidust vähem kui õppekava ette nägi ning samas nähti vajadust uimastihariduse tundide arvu suurendamist. Seega kui antakse vähem tunde, siis ilmselt kaasneb sellega ka vähem tulemusi.

Lisaks sellele puuduvad ka kesksed õppematerjalid, mis tähendab, et tundides kasutatavad õppematerjalid tuleb õpetajal endal erinevatest allikatest kokku koguda, neid süstematiseerida ja kohandada vastavalt klassile. Antud asjaolu viitab samuti sellele, et uimastihariduse õpetamise kvaliteet sõltub õpetajast ja kasutatavatest õppematerjalidest.

Töö uuring toob välja, et hindamist õpetaja uimastiennetustööle ei teostata, sest seda on keeruline teha ning puuduvad hindamiskriteeriumid. Õpetajad ise hindavad tundi läbi õpilaste õpitulemuste, viies läbi näiteks kontrolltöid, küsitlusi. Puudub õppetegevuse hindamismudel, mis kontrolliks õppekava täitmist, õpetuse tegevusi ja eesmärkide täitmist.

Käesoleva töö analüüsist selgus, et ka uimastihariduse tundides kasutatakse erinevaid meetodikaid ning kõige kasutatavam meetodika on loeng-diskussioon. Lisaks sellele selgus veel, et õppekavas kõiki ettenähtud meetodikaid ei kasutata, sest õpetajatel on endil võimalus valida millist meetodikat kasutada, mis tähendab seda, et kõikides koolides on õpetamise kvaliteet ja mõjususe aste erinev.

Uimastihariduse läbiviimisesse ei ole realselt kogu kool kaasatud, küll aga on kaasatud mõned koolisisesed (nt psühholoog, tervishoiutöötaja, huvijust) ja –välised spetsialistid (nt politsei, arstid, uimastivaldkonna spetsialistid), ent puudub riiklik mudel koolivälise spetsialistide kaasamiseks. Ei ole ette nähtud, keda ja kuidas peaks olema kaasatud, ent see oleks väga oluline, sest süsteemne spetsialistide kaasatus aitaks muuta õpetust mõjusamaks.

Õpetajad osalevad täiendkoolitustel meelsasti, kuid õpetajate osalemine on varieeruv, see tähendab seda, et ei ole tagatud õpetajate osalemine korralistel täiendkoolitustel. Täiendkoolitustel osalemine sõltub õpetaja huvist ja võimalustest ning ei ole kindlaks määratud kui sageli peaks täiendkoolitusest osa võtma.

Käesoleva töö analüüsist selgus, et kõik inimeseõpetuse õpetajad arvestavad õpilaste vanuseliste eripäradega, ent soolist erinevust ei arvestata, mis tähendab seda, et õpilaste eripäradega arvestamine sõltub õpetajast. Samas, mida enam eripäradega arvestatakse, seda rohkem on ennetustöö ka mõjusam, seega ehk oleks otstarbekas ka sooliste erinevustega arvestada. Lisaks sellele selgus, et kõrge riskirühma õpilasi ei eraldata, sest puuduvad juhendid ja edasised tegevuskavad probleemsetele noortele, kuigi uimastiennetuse seisukohast on see väga oluline, sest sellised noored vajavad kiiret ja professionaalset sekkumist. Seega suure tõenäosusega probleemse õpilaseni ei jõutagi.

3.5. Soovitused

Üldiselt tuleks uimastihariduse õpetamise kvaliteedi parendamiseks suurendada riikliku koordineeritust, hindamistegevust ja vähendada õpetajate vastutust.

Välja tuleks töötada ühtne uimastihariduse õppekava kõikidele õpetajatele. Antud õppekava sätestaks õpetajatele ühtsed õppematerjalid, määraks kindlaks läbiviidavate tundide arvu, näitaks ära tundide lõikes, milliseid meetodikaid ja materjale kasutada ning mis on antud tunni eesmärgiks. Ühtsete õppematerjalide eeliseks on see, et õpetajal kuluks vähem aega materjalide otsimisele, nende kohandamisele vastavalt klassile ning tegemist oleks usaldusväärse ja kontrollitud informatsiooniga. Lisaks sellele hoiaksid ühtsed töövahendid ja -korraldus ära olukorra, kus uimastihariduse õpetamise kvaliteet sõltuks õpetaja ja kooli prioriteetidest.

Läbiviidud uimastihariduse tunde ja kogu korraldust peaks hindama. Tunde peaks hindama uimastihariduse valdkonna spetsialist, kes kontrolliks tundide läbiviimise mahu täituvust, kasutatud meetodikaid, õpilaste arvu, kes tunnis osalesid ning õppematerjalide sobivust. Lisaks sellele peaks läbi viima pidevaid uuringuid uimastihariduse tulemuslikkuse kohta, sest siis on võimalik tuvastada võimalikult kiiresti uimastihariduse õpetamise kitsaskohad.

Teoriale põhinedes peaks uimastihariduse õpetamine olema pikaajaline, sest lühiaajaline õpetus annab lühiajalisi tulemusi. Eesti üldhariduskoolides õpetatakse uimastiharidust 5., 7. ja 8ndas klassis ning vastavalt 6, 4 ja 3 tundi, mis ei ole piisav. Uimastihariduse õpetamine peaks kestma kogu põhikooli ja ka gümnaasiumi vältel ning lisaks sellele tuleks üle vaadata ka õppetundide mahud, praeguses õppekavas kehtestatud tundide maht ei ole piisav. Ühe õppeaasta jooksul peaks uimastihariduse õpetamisele pühendama vähemalt 10 tundi igas klassis.

Tuvastama peaks kõrge riskirühma õpilased ning neile rakenduks täiendav uimastihariduse programm. Programmi läbiviijateks oleksid uimastivaldkonna spetsialistid väljaspoolt kooli. Oluline oleks riskirühma noored tuvastada seetõttu, et nende mõjutamise läbi ei hakkaks keegi uus noor uimasteid pruukima. Lisaks sellele tuleks uimastihariduse läbiviimisel grupeerida erinevatesse rühmadesse ka tüdrukud ja poisid, sest tulenevalt soolisest iseärasusest tuleks neile läheneda erinevate meetodite ja õppematerjalidega.

Uimastihariduse õpetamise kvaliteedi parendamiseks oleks vajalik õpetajate hariduslike tagataustu ühtlustada. See tähendab, et inimeseõpetust võivad läbi viia ainult need õpetajad, kellel on spetsiaalne inimeseõpetuse erialane ettevalmistus ning osalevad vähemalt kord aastas uimastiteemalisel täiendkoolitusel.

Uimastite tarvitamise probleem koolinoorte seas on suur, mistõttu peaks uimastiennetusega tegelema kogu kool. See tähendab, et uimastihariduse õpetamine oleks märkamatult integreeritud ka teistesse võimalikesse ainetundidesse, näiteks kehaline, bioloogia, keemia, psühholoogia, sest nii oleks võimalik uimastiennetust muuta pikemaajaliseks, mis aitaks kaasa paremate tulemuste saavutamisele.

KOKKUVÕTE

Uimastite tarvitamine on noorte hulgas muutumas üha enam populaarsemaks, mistõttu on vajalik levitada mõjusaid uimastiennetusprogramme. Suurele hulgale noortele pääseb ligi koolide vahendusel ning seetõttu on eriti oluline koolides läbi viia uimastiennetust. Koolipõhiseid uimastiennetusprogramme on väga palju erinevaid nii oma laadilt kui ka arvuliselt, mis muudab sobiliku programmi leidmise keeruliseks. Lisaks sellele esineb koolipõhistel uimastiennetusprogrammidel nii tugevusi kui ka nõrkusi.

Eesti üldhariduskoolides toimub põhikoolis uimastiennetus inimeseõpetuse tundide raames. Uimastiharidust õpetatakse viiendas, seitsmenadas ning kaheksandas klassis. Riiklikus inimeseõpetuse õppekavas sätestatud tundide maht on vastavalt kuus, neli ja kolm õppetundi.

Antud magistritöö eesmärgiks oli uurida, milline on uimastihariduse õpetamise olukord Eestis. Uuring tõi välja, et uimastihariduse õpetamisel esineb nii tugevusi kui ka puudusi. Analüüsist selgus, et uimastite tarvitamine noorte hulgas on suureks probleemiks, mistõttu peetakse uimastihariduse õpetamist väga oluliseks ning õpetus peaks olema võimalikult mõjus. Uimastiennetus on süsteemne töö, mistõttu kasutatakse õpetamisel erinevaid meetodikaid ning iga klassi puhul püütakse lähtuda õpilaste eripäradest, eelkõige arvestatakse just vanuselist eripära. Õpetamise muudab lihtsaks asjaolu, et õpilased on väga huvitatud sellest teemast, mistõttu kasutatakse sageli tundides loeng-diskussioon vormi ning õpilasi on lihtne kaasata aruteludesse. Samas õpetamist takistab see, et uimastialane informatsioon pidevalt uueneb ja täieneb, mistõttu peavad õpetajad osalema sageli täiendkoolitustel ning lisaks veel, et tundides kasutatavad õppematerjalid tuleb õpetajal endal erinevatest allikatest kokku koguda, need süstematiseerida ja kohandada vastavalt klassile.

Lisaks sellele selgus analüüsist, et õpetajatel on suhteliselt suur vabadus otsustada uimastihariduse tundide mahu üle, sest õpetajad ei pea riikliku inimeseõpetuse õppekava kopeerima ning sellest tulenevalt väga paljud õpetajad ei täitnud õppekavas näidatud tundide

arvu, samas aga nähti vajadust suurendada uimastihariduse tundide arvu. Uuring tõi välja, et inimeseõpetus ei ole enamasti ainus õppeaine mida õpetatakse ning seetõttu on ka õpetajate erialane ettevalmistus väga erinev. Lisaks eelnevale on uimastihariduse õpetamise puhul suureks puuduseks asjaolu, et õpetajate ennetustöö hindamine puudub. Õpetajad ise hindavad enda tööd õpilaste õpitulemuste alusel. Peale selle peaks uimastiennetuse mõjusatamiseks olema kaasatud kogu kool, ent Eesti üldhariduskoolide puhul on kaasatud vaid mõned koolisiseseid ja -väliseid spetsialistid. Tulenevalt eelnevalt väljatoodust selgus töö analüüsist, et uimastihariduse õpetamise kvaliteet Eesti üldhariduskoolides on sageli varieeruv ning see sõltub õpetaja ja kooli prioriteetidest.

Antud teemat saaks edaspidi uurida ka laiemalt. Võimalik oleks selle töö tulemusel uurida ka seda, miks probleemid uimastiharidusse tekkinud on ning välja selgitada, mida on valesti tehtud ennetustöö planeerimisel ning milline ennetuspoliitika tsükli osa vajaks uuesti läbi vaatamist ja parendamist.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et uimastihariduse õpetamist peetakse vajalikuks ja oluliseks Eesti üldhariduskoolides, mistõttu on oluline, et see oleks võimalikult mõjus. Praegust uimastihariduse õpetamise olukorda on võimalik muuta veel mõjusamaks, kui sisse viia parendused.

SUMMARY

„Estonian drug prevention based on drug education in schools“

Drug use has become a big problem because the number of people using drugs increases and the ages decreases. Since the age of the drug users has decreased, it is very important to do preventative work; and especially bring this action into schools. The purpose of this Master's Thesis is to find out how drug prevention is being introduced to schools and the main question of the research is: „What is the actual condition of drug prevention education in Estonian schools?“

The theoretical part of the work is composed of two chapters. First chapter is the introduction, with the purpose of showing that the drug prevention is a part of drug policy. The second chapter demonstrates the flaws and strong points of drug prevention programs in schools and they are structured in eight subchapters: the size of the problem and the importance of prevention programs; efficiency of the drug prevention programs in schools; the diversity of students and high-risk youngsters; right age group, the size of the group and duration; the methodologies used; the preparation of the conductors; judging and the involvement of the school.

In the empirical part of the work describes and analyzes the drug prevention in Estonian schools. In Estonia the drug prevention is a part of drug education, that is taught in PSHE (personal, social, health and economic education) classes. During the study, is interviewed 11 of Tartu city school teachers, who are teaching PSHE. Six of the interviews were held personally during a conversation and five of them over e-mail. The analysis is based on eight criterion mentioned in the theoretical part.

The analysis revealed that the teaching of drug education has its strong points but also its flaws. Biggest strength teaching drug education is that teachers themselves understand the

widespread problem of drug abuse and they are willing to influence teaching drug education. In Estonian general education schools the classrooms have a maximum of 24 students, which is not an obstacle carrying out studies. Additional strength is fact that teachers do have higher education and therefore they are able to carry out learning activities without necessarily taking further refresher courses, although there are sufficient amount of courses and teachers are mostly very pleased to attend there.

Drug education's major disadvantage is the teaching itself, because the standards are very different in different schools and there is no common systematic approach. Situation is caused by state regulations that dont give teachers complete tasks or to teach. Therefore the volume of drug educational studies vary, there are no common study materials and teachers themselves choose suitable methodologies to teach which leads to differences in quality teaching drug education. Also there is no assessment to the work done by teachers and actually the whole school is not involved in drug prevention program. Though there are enough refresher courses and teachers mostly like to be involved in these but still it is not sufficiently regulated when each teacher must take part of them. Participation depends on each one's own possibilities. When teaching drug education should be taken into account more characteristics than only age related characteristics.

Since the drug education is considered indispensable, it is very important that the teaching would be as efficient as possible.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Abel-Ollo, K., K. Part, M. Kull ja S. Vorobjov (2011a) Kooli uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseisu ja barjääride kaardistamine. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Abel-Ollo, K., M. Kull, K. Part ja S. Vorobjov (2011b) Uimastihariduse rakendamise väljakutsed ka probleemid koolis. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Abel-Ollo, K. A. Ahven, G. Denissov, A. Talu, P. Teder, K. Vals ja S. Vorobjov (2011c) Raport narkoolukorrast Eestis 2011. aastal (2010. aasta andmetel). Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Allaste, A. A. (2008) *Koolinoored ja uimastid. 15-16 – aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide tarvitamine Eestis*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Andreoli, S. B., D. X. da Silveira and F. G. Moreira (2009) „Knowledge and attitudes related to drug abuse and prevention displayed by public school educators.“ *Rev Bras Psiquiatr*, Vol. 31, No. 2, 95-100.
- Babor, T., B. Fischer, D. Foxceoft, G. Edwards, I. Rossow, I. Obot, J. Strang, J. Caulkins, J. Rehm, K. Humphreys, R. Room and P. Reuter (2010) *Drug policy and public good*. Oxford University Press, New York.
- Baer, N., B. R. Flay, C. A. Johnson, D. P. MacKinnon, J. H. Dwyer, M. D. Weber, M. A. Pentz and W. B. Hansen (1990) „Relative Effectiveness of Comprehensive Community Programming for Drug Abuse Prevention With High-Risk and Low-Risk Adolescents.“ *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 58, No. 4, 447-456.
- Bonnel, G. A. V. Myers, E. J. Hahn, L. A. Hall and M. K. Rayens (2007) „School- and home-based drug prevention: Environmental, parent, and child risk reduction.“ *Drugs: education, prevention and policy*, Vol. 14, No. 4, 319-331.

- Botvin, G. J. (2000) Preventing drug abuse in schools:social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiologic factors. *Addictive Behaviors*, Vol. 25, No. 6, 887-897.
- Botvin, G. J. and K. W. Griffin (2007) School-based programmes to prevent alcohol, tobacco and ohter drug use. *International Review of Psychiatry*, Vol. 19, No. 6, 607-615.
- Botvin, G. J, K. W. Griffin and T. R. Nicholas (2004) „Long-Term Follow-Up Effects of a School-Based Drug Abuse Prevention Program on Adolescent Risky Driving.“ *Prevention Science*, Vol. 5, No. 3, 207-212.
- Botvin, G. J., K. W. Griffin, T. Diaz and M. Ifill-Williams (2001) „Drug Abuse Prevention Among Minority Adolescents: Posttest and One-Year Follow-Up of a School-Based Preventive Interventsion.“ *Prevention Science*, Vol. 2, No. 1, 1-13.
- Bowling, J. M., A. A. Vincus, C. Ringwalt, L. A. Rohrach, S. Hanley, S. T. Ennett and S. W. Haws (2011) „The Effects of No Child Left Behind on the Prevalence of Evidence-Based Drug Prevention Curricula in the Nation’s Middle Schools.“ *Journal of School Health*, Vol. 81, No. 5, 265-272.
- Boxmeyer, C. L., J. E. Lochman and N. R. Powell (2007) „The prevention of conduct problems.“ *International Review of Psychiatry*, Vol. 19, No. 6, 597-605.
- Businelle M, S., A. L. Copeland, C. J. Rash, D. E. Kendzor, D. A. Williamson, M. Kulesza and S. M. Patterson (2010) „A School-Based Alcohol, Tobacco, and Drug Prevention Program for Children: The Wise Mind Study.“ *Cog Ther Res*, Vol. 34, 522-532.
- Caulkins, J. P., J. Chiesa, R. L. Pacula and S. Paddock (2004) „What we can – and cannot – expect from school-based drug preventstion.“ *Drug and Alcohol Review*, Vol. 23, 79-87.
- Crusto, C., K. Davino, K. L. Kumpfer, E. Morrissey-Kane, M. Nation, D. Seybolt and A. Wandersman (2003) „What Works in Prevention. Principles of Effective Preventsion Programs.“ *American Psychologist*, Vol. 58, No. 6/7, 449-456.
- Cuijpers, P. (2002) „Effective ingredients of school-based drug preventstion programs. A systematic review.“ *Addictive Behaviors*, Vol. 27, 1009-1023.

- Cuijpers, P., A. de Jong, I. de Weerd and R. Jonkers (2002) „The effects of drug abuse prevention at schools: the 'Healthy School and Drugs' project.“ *Society for the Study of Addiction to Alcohol and Other Drugs*, Vol. 97, 67-73.
- Donaldson, S. I. (1995) „Peer influence on adolescent drug use: Lessons from the trenches of experimental evaluation research.“ *American Psychologist*, Vol. 50, 801-802.
- Donaldson, S. I., D. M. Murray, D. P. MacKinnon, H. H. Severson, E. J. Stone, S. Sussman and T. Glynn (1996) „Drug abuse prevention programming. Do we know what content works?“ *American Behavioral Scientist*, Vol. 39, No. 7, 868-883.
- Dusenbury, L. and M. Falco (1995) „Eleven Components of Effective Drug Abuse Prevention Curricula.“ *Journal of School Health*, Vol. 65, No. 10, 420-425.
- Eesti inimarengu aruanne (2002) *Eesti uimastipoliitika kujunemine*. Kättesaadav: <http://lin2.tlu.ee/~teap/nhdr/2002/PDF/EIA%202002%202.4.pdf>, 20.märts, 2013.
- Elliott, D. S. and S. Mihalic (2004) „Issues in Disseminating and Replicating Effective Prevention Programs.“ *Prevention Science*, Vol. 5, No. 1, 47-53.
- EMCDDA (2004). *Country overview: Estonia*. Kättesaadav: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/country-overviews/ee>, 16.veebbruar, 2014.
- Gottfredson, D. C., S. S. Najaka and D. B. Wilson (2001) „School-Based Preventsion of Problem Behaviors: A Meta-Analysis.“ *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 17, No. 3, 247-272.
- Gottfredson, D. C. and D. B. Wilson (2003) „Characteristics of Effective School-Based Substance Abuse Prevention.“ *Prevention Science*, Vol. 4, No. 1, 27-38.
- Hanson, G. S. and D. P. Rosenbaum (1998) „Assessing the Effects of School-Based Drug Education: A Six –Year Multi-Level Analysis of Project D.A.R.E.“ *Department of Criminal justice and Center for Research in Law and Justice University of Illinois at Chicago*.
- Haridus- ja Teadusministeerium (2014) *Kooli õppekava ja selle rakendamise*. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?0512473>, 06.mai, 2014.

- Hendrick, B., K. A. King and D. I. Wagner (2001) „Safe and Drug-Free School Coordinators’ Perceived Needs to Improve Violence and Drug Prevention Programs.“ *Journal of School Health*, Vol. 71, No. 6, 236-241.
- Hirsjärvi, S., P. Remes ja P. Sajavaara (2007) *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Inimeseõpetus põhikoolis (2013) *Ainekavad, töökavad*. Kättesaadav: <http://inimeseopetuse.weebly.com/ainekava.html>, 11.märts, 2013.
- Kariis, T. (1998) *Uimastipreventsiooni eritasandid. Uimastid – probleemid, ennetamine*. Tallinn.
- Krassilnikova, N. ja D. Rand (2006) *Tegevusjuhendid kooli tervishoiutöötajatele*. Kättesaadav: http://www.haigekassa.ee/files/est_raviasutusele_tervisedendus_kool_juhend1/Tegevusjuhend_06_trauma_uimastid_k-sitlus6.pdf, 13.veebbruar, 2014.
- Kumpfer, K. L., M. E. P. Seligman and R. P. Weissberg (2003) „Prevention That Works for Children and Youth. An Introduction.“ *American Psychologist*, Vol. 58, No. 6/7, 425-432.
- Lagerspetz, M. (2005) *Eesti uimastipoliitika vaevaline teke ja areng. Uimastid ja uimastitarvitajad Eesti ühiskonnas*. Tallinn: Valgus.
- Mazarolle, L., D. W. Soole and S. Rombouts (2008) „School-Based Drug Prevention Programs: A Review of What Work.“ *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 41, No. 2, 259-286.
- McCrystal P. and K. Winning (2009) „Drug Education and Prevention for School-aged Young People.“ *Child Care in Practice*, Vol. 15, No. 4, 341-352.
- Narkomaania ennetamise riiklik strateegia aastani 2012 (2003). Kättesaadav: http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/sotsiaalministeerium/Narkomaania_ennetamise_riiklik_strateegia.pdf, 09.veebbruar, 2014.
- Newton, K. L., N. C. Newton and M. Teesson (2012) „Developing the Climate Schools: Ecstasy Module – A Universal Internet-Based Drug Prevention Program.“ *Journal of Psychoactive Drugs*, Vol. 44, No. 5, 372-380.

- Paimre, M. (2008) „Narkotemaatika riigi ja meedia vaatevinklist.“ *Estonian Social Science Online*, 1-5.
- Pitts, M. And D. White (1998) „Educating young people about drugs: a systematic review.“ *Addiction*, Vol. 93, 1475-1487.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (RT I 2010, 41, 240) § 2 lõige 1, § 15 lõige 3, § 24 lõige 5, § 26 lõige 1.
- Põhikooli riiklik õppekava (RT I 2010, 6, 22) §15 lõige 4.
- Põiklik, E. (2011) *Uimastiharidus inimeseõpetuses*. Kättesaadav: http://www.oppekava.ee/index.php/Pilt:Uimastiharidus_inimese%C3%B5petuses.pdf, 13.märts, 2013.
- Saat, H. (2013) *Uimastite kuritarvitamise ennetamise võimalusi koolitasandil*. Kättesaadav: <http://www.ut.ee/tervis/opetajatele/tunnimat/saat/saat.htm>, 10.veebruar, 2014.
- Sarvanti, T. (1997) *Huumepoliitika ja oikeudenmukaisuus*. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Seletuskiri põhikooli riikliku õppekava määruse eelnõu juurde, 05.01.2010.
- Sotsiaalministeerium (2013) *Narkomaania*. Kättesaadav: http://www.sm.ee/tegevus/tervis/tervislik-eluviis-ja-haiguste_ennetamine/narkomaania.html, 11.aprill, 2013.
- Stel, J. ja D. Voordewind (2001) *Preventsiooni käsiraamat – alkohol, narkootikumid ja tubakas*. Eesti Uimastipoliitika Sihtasutus. Tallinn: Prisma Print.
- Vabariigi Valitsuse 28. jaanuari 2010. a määruse nr 14 „Põhikooli riiklik õppekava” lisa 5.
- Žuravljova, M. (2013) *E-kursuse „Uimastikasutuse preventsioon“ materjalid*. Kättesaadav: <http://www.e-ope.ee/repositoorium?@=81hj>, 10.veebruar, 2014.

LISA 1. INTERVJUEERITAVATE ANDMED

Kõik intervjuud viis läbi töö autor ning kokkuleppeliselt intervjueeritavatega säilitatakse töös inimeseõpetuse õpetajate anonüümsus. Intervjuude läbiviimise nimekiri:

1. Intervjuu A, Tartu Kivilinna Gümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 18.märts 2014.
2. Intervjuu B, Tartu Veeriku Kooli õpetaja. Intervjuerija märkmed. 19.märts 2014.
3. Intervjuu C, Tartu Raatuse Kooli õpetaja. Intervjuerija märkmed. 18.märts 2014.
4. Intervjuu D, Tartu Kommertsgümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 18.märts 2014.
5. Intervjuu E, Miina Härma Gümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 18.märts 2014.
6. Intervjuu F, Mart Reiniku Gümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 23.märts 2014.
7. Intervjuu G, Tartu Forseliuse Kooli õpetaja. Intervjuerija märkmed. 24.märts 2014.
8. Intervjuu H, Tartu Herbert Masingu Kooli õpetaja. Intervjuerija märkmed. 24.märts 2014.
9. Intervjuu I, Tartu Kunstigümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 01.aprill 2014.
10. Intervjuu J, Tartu Tamme Gümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 15.aprill 2014.
11. Intervjuu K, Tartu Täiskasvanute Gümnaasiumi õpetaja. Intervjuerija märkmed. 25.märts 2014.

LISA 2. INTERVJU KÜSIMUSED

I osa: Sissejuhatavad küsimused

1. Palun kirjeldage, kuidas Teist sai inimeseõpetuse õpetaja ja millise hariduse olete selleks omandanud?
2. Millistele klassidele (või vanuserühmadele) õpetate inimeseõpetust?
3. Kui palju tunde õppeaasta jooksul inimeseõpetuse ainet on suunatud uimastiennetusele? Tuua võimalikult täpselt klassiti välja.
4. Kas Te õpetate peale inimeseõpetuse veel ka teisi õppeaineid? Milliseid?
5. Kui suureks probleemiks on teie hinnangul uimastite levik ja tarvitamine noorte seas?

II osa: Materjalid, läbiviimine ja metoodika

6. Millistest komponentidest (loeng-diskussioon, rühmatöö, video vaatamine, dramatiseering, demonstratsioon, rollimängud, loovtöö, ajurünnak, juhtumi analüüs, mõistekaardi koostamine, lühikirjandi või kriitilise essee kirjutamine, paaritöö, aktiivtöö vms) koosnevad Teie läbiviidavad uimastiennetuse tunnid? Millist komponenti kasutate kõige rohkem ja millist kõige vähem?
7. Kust leiab materjale uimastiennetustundide läbiviimiseks? Kas materjali on piisavalt ning kas see on arusaadav?
8. Kas kasutatavad materjalid on Teie arvates metoodiliselt õpilastele sobivad ja eakohased?
9. Kas Te püüate uimastiennetamisel arvestada ka õpilaste eripäradega (nt vanuselist, soolist eripära)?
10. Kas Teie arvates õpilaste arv klassiruumis võib mõjutada uimastiennetamise mõjusust või grupi suurus ei ole oluline?
11. Kas Te püüate tuvastada kõrge riskirühmaga õpilased? Kas nende õpilaste puhul rakendub teistsugune uimastiennetusprogramm?
12. Kuidas hindate väidet: „ennetamisega tuleb alustada võimalikult varakult, sest noori on lihtsam mõjutada“ – kas Teie arvates see väide aitab kaasa ka uimastite ennetamisel?
13. Kuidas ja milliste vahenditega toimub uimastihariduse tundide hilisem hindamine?

14. Kas Teie arvates on uimastihariduse tundide arv piisav või peaks nende tundide arvu suurendama/vähendama?

15. Millised on Teie jaoks suurimad probleemid uimastihariduse tundide läbiviimisel?

16. Kas Teie arvates on uimastihariduse õpetamine üldhariduskoolides mõjus? Milliste vahendite või meetoditega oleks võimalik uimastiharidust muuta mõjusamaks?

17. Millised on teie jaoks suurimad probleemid uimastihariduse riiklikus korraldamises (riiklik õppekava, eraldatud vahendid, õppematerjalid) ja mida peaks oluliselt muutma? (Juhul kui need varasematest vastustest välja ei tulnud)

III osa: Täiendkoolitus, kaasatus ja tugi

18. Kas uimastiennetusse on kaasatud ka kogu kool ja lapsevanemad? Kes aitavad Teil koolipersonalist uimastiennetuse tunde läbi viia või ette valmistada?

19. Kas mõnu muu asutus (nt politsei) panustab koolis uimastihariduse läbiviimisse? Kui jah, siis kuidas?

20. Kui sageli osalete täiendkoolitustel, mis on suunatud uimastihariduse õpetamisele? Kui sageli pakutakse võimalust osaleda? Millal viimati osalesite sellisel koolitusel?

LISA 3. UIMASTIHARIDUSE KÄSITLEMINE INIMESEÕPETUSE TUNDIDES

Tabel 1

Uimastihariduse käsitlemine inimeseõpetuse tundides

KLASS	UIMASTIHARIDUSE TUNDIDE ARV	KASUTATAVAD METOODIKAD	ÕPITULEMUSED
1. – 4. klass	Uimastiharidust ei käsitleta		
5. klass	6 tundi	loeng-diskussioon, selgitus, diskussioon väikestes rühmades, rühmatöö, video vaatamine, dramatiseering, demonstratsioon, rollimängud, loovtöö, filmi vaatamine, ajurünnak, juhtumi analüüs, individuaalne töö ja mõistekaardi koostamine	oskus demonsteerida õpisisituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades ning oskus väärtustada mitmekesist positiivset ja tervislikku elu
6. klass	Uimastiharidust ei käsitleta		
7. klass	4. tundi	mõttekaardi koostamine teemal „Mida teame uimastitest“, arutelu, individuaaltöö (hõlmab endas tundi arvutiklassis ja mõistekaardi täiendamine), uimastitega seotud lühikirjandi või kriitilise essee kirjutamine, rühmatööna juhtumianalüüs teemal „Kuidas seista vastu rühmasurvele“ ja „Kuidas öelda EI?“, paaristöö teemal „Mida ütleb seadus“, aktiivtöö (hõlmab endas joonemängu või rollimängu lavastamist), õppefilmi vaatamine ja arutelu	oskus demonstreerida tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades, eristada legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning kirjeldada uimastite tarbimisega seotud mõju inimese füüsilisele tervisele
8. klass	3 tundi	aktiivtöö, arutelu, õppefilmi	oskus kirjeldada

		<p>“Mõtteaine” vaatamine, rühmatöö, juhtumianalüüs (probleemi ennetamine, positiivse lahenduse leidmine), loengu pidamine ja esitlus sõltuvuse kujunemisest, tundi arvutiklassis, paaristööna töölehe täitmine, individuaaltöös testi kasutamine, rühmatööna mõistekaardi koostamine teemal „Mida tean, kuidas end ja oma sõpru uimastite eest kaitsta?“, aktiivtööna rollimänge teemal „Kuidas öelda EI?“, juhtumianalüüs ja õppefilmi analüüsimine</p>	<p>uimastisõltuvust ning selle kujunemist ja oskab demonstreerida käitumist uimastitega seotud olukordades</p>
9. klass	Uimastiharidust ei käsitleta		

Allikas: Inimeseõpetus põhikoolis (<http://inimeseopetuse.weebly.com/lisakirjandus.html>)

Koostaja: Helin Roskrut